

La caiguda de l'Imperi espanyol

Ara fa dos segles, el 1816, l'Imperi espanyol a Amèrica rebia un cop letal que suposava l'inici de l'agonia del poder colonial de Madrid en aquelles terres.

Reportatge de Miquel Payeras

El 19 de juliol de 1816 l'anomenat Congrés de les Províncies Unides de Riu de la Plata aprovava a la ciutat de San Miguel de Tucumán la Declaració d'Independència del país que posteriorment s'anomenaria Argentina, en la qual es llegeix: "Nos, els representants de les Províncies Unides a Sud-amèrica, reunits en congrés general, invocant l'Etern que presideix l'Univers, en nom

i per l'autoritat dels pobles que representem, protestant al Cel, a les nacions i a tots els homes del globus la justícia que regeix els nostres vots, declarem solemnement a la terra que és voluntat unànime i indubtable d'aquestes Províncies trencar els violents vincles que les lligaven als reis d'Espanya (...) i investir-nos de l'alt caràcter d'una nació lliure i independent del rei Ferran VII, dels seus successors i de la metròpoli".

Deu dies després el diputat per Bons Aires Pedro Medrano va fer afegir a la declaració: "i de tota altra dominació estrangera", perquè corrien rumors d'una possible invasió portuguesa o britànica.

Independència argentina

El congrés que declarà la independència s'havia constituït el 24 de març anterior en representació de tots els

→

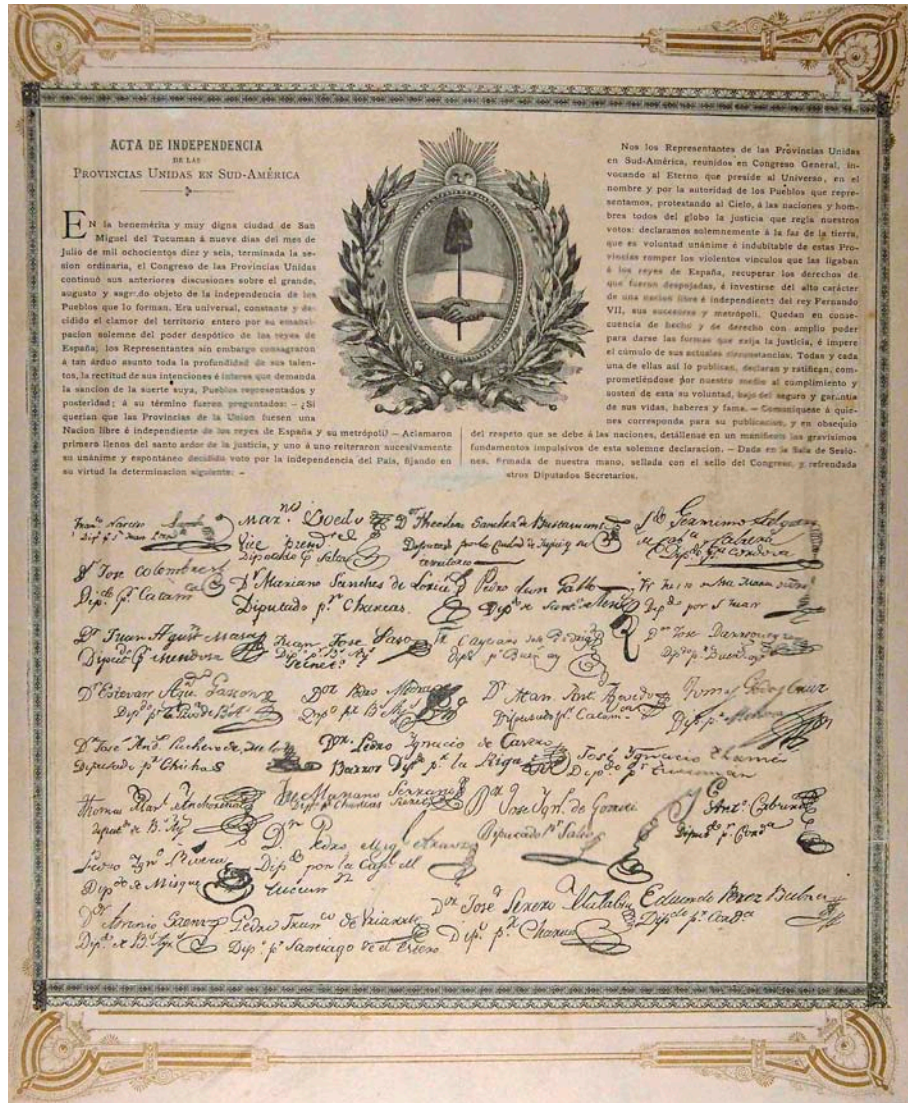
→ territoris de les anomenades Províncies Unides, entitat creada el 1810 pels independentistes quan aconseguiren destituir el virrei espanyol i declararen acabat el Virregnat de Riu de la Plata, que era el nom colonial de l'estructura política, administrativa i jurídica que ara era substituïda pel nou ens. Les Províncies i el seu Congrés parlaven en nom de tots els territoris colonials que avui són Argentina, Uruguai, Paraguai, part del Perú, part de Bolívia i zones del sud oriental del Brasil, però en realitat mai no tingueren el control efectiu de tot aquest immens territori. El país adoptà el nom oficial de República Argentina el 1826 i el 1833 també el de Confederació Argentina, però ha mantingut, i encara ara a més, juntament amb aquests dos, el tercer també oficial de Províncies Unides del Riu de la Plata.

Tot havia començat el 1810. El 25 de maig d'aquell any els més destacats independentistes de Buenos Aires, plens de temors sobre el destí que esperava a una Espanya envaïda per l'exèrcit francès de Napoleó Bonaparte el 1808, es reuniren al Cabildo de la capital –una mena d'ens administratiu del sistema colonial– amb la intenció de rebel·lar-se contra la metròpoli afrancesada. Oficialment, els rebels consideraven que –expulsat Ferran VII del tron de Madrid– s'havia trencat de fet la cadena política i administrativa de l'Imperi espanyol, per tal com no existia una suprema autoritat davant de la qual respondre dels actes ocorreguts als territoris colonials. Així doncs, tampoc, com és lògic, reconeixien la representació local del rei, el virrei, Hidalgo de Cisneros, que formalment era el delegat del poder afrancesat de la Península. I, per tant, el destituïren.

Encara no es tractava de l'efectiva independència, perquè mantenien el llegat teòric amb Espanya. No debades asseguraven que governaven “en nom del rei Ferran VII”. En realitat era una impostura. No és que volguessin tornar a la normalitat colonial quan retornés el rei a Madrid, si retornava, sinó que

aprofitaven com a excusa el segrest del monarca pels francesos. La jugada quedava tan clara a ulls de tothom que fins i tot aquest període d'independència encoberta i de govern “en nom” del Borbó adquirí un nom popular irònic que es convertiria en molt famós: els de “la màscara de Ferran VII”, volent dir que la declaració de fidelitat al coronat no passava de ser una expressió de conveniència momentània.

La guerra de la independència començà tot just després del cop del Cabildo, el 1810. S'ha de tenir present, però, que sota el nom de guerra s'inclouen actuacions bèl·liques discontinües que duraren quinze anys, fins al 1825. Cal saber també que no sols s'enfrontaren les forces patriotes argentines contra les colonials espanyoles, sinó que

ALLIBERAMENT. A la imatge de la pàgina 45, la pintura que representa la reunió del Congrés de Tucumán el juliol de 1816.

A l'esquerra, la declaració d'independència de les Províncies Unides del Riu de la Plata, el país que posteriorment seria la República Argentina.

Finalment, una representació de l'acte de la declaració de 1810, que donà lloc al període de sis anys popularment conegut com "la màscara de Ferran VII".

la rebel·lió es va estendre per gairebé tot el continent controlat per Espanya –Mèxic, Xile, Colòmbia...– i que, a més, també en el sud hi hagué rebel·lions en alguns territoris contra el perill d'hegemonia de Buenos Aires que portaren a la creació de noves repúbliques separades de la futura Argentina.

En els primers sis anys, entre 1810 i 1816, les topades militars foren de relativa baixa intensitat. L'exèrcit espanyol tenia pocs efectius *in situ* i, a més, els seus comandaments no sabien ben bé a qui obeir perquè molts no reconeixien el tron metropolità a les mans del germà de Napoleó, però alhora tampoc estaven segurs de si seguir les instruccions de les Juntes que a la Península s'aixecaren contra els francesos i que reivindicaven, d'acord amb la lletra i l'esperit de Constitució de Cadis de 1812, una Espanya liberal i una Amèrica espanyola però amb amplis marges d'autonomia. Amb la derrota de *Grande Armée* a la Península, el 1814, les incerteses quedaren ràpidament dissipades. Quan retornà al poder, Alfons VII ordenà no sols posar fi a les ànsies liberals a dins el país sinó liquidar a sang i foc la rebel·lió americana.

A partir de 1815 els espanyols reforçaren els exèrcits en les possessions colonials rebels i la guerra s'intensificà i es generalitzà a territoris que no pertanyien a les Províncies Unides. A Madrid consideraven el moviment emancipador com un tot, però en realitat n'eren diversos. Tant els feia, els titllaven de "traïdors" per igual, mentre que els alliberadors s'anomenaven a ells mateixos "patriotes" i en deien "realistes" dels unionistes. Ben aviat els revoltats tingueren el suport indirecte dels britànics –que a la Península eren aliats de les Juntes revoltades contra els francesos–, que intervingueren mitjançant corsaris que lluitaren a la mar contra les embarcacions de Madrid. Londres tenia un gran interès a rebentar l'Imperi espanyol americà i

LA CAIGUDA DEL PODER ESPANYOL A AMÈRICA TAMBÉ FOU PRODUCTE DE LA CEGUESA POLÍTICA DE LA METRÒPOLI

fins i tot havia intentat dues invasions, fracassades, de Buenos Aires en 1806 i 1807.

Els argentins obriren dos grans fronts bèl·lics, l'un situat a la zona més oriental, la litoral, incloent-hi les aigües properes on es produïren combats navals, i l'altre que ocupava les terres més al nord, frontereres amb Brasil. L'exèrcit de les Províncies Unides, però, no fou l'únic que s'organitzà entre els patriotes del sud del continent americà. S'obrí també el que la historiografia anomena el front militar dels Andes, que inclou els enfrontaments entre els espanyols i els exèrcits independentistes de Xile, Perú i Equador. A banda, també s'aixecaren en armes els rebels de Mèxic, Veneçuela, Colòmbia, Bolívia, El Salvador...

La ceguesa de Madrid

La metròpoli, immersa en la bogeria de la política anacrònica de l'absolutisme monàrquic de Ferran VII, econòmicament enfonsat, fou incapaç de dotar-se d'un poder militar que pogués fer front al múltiple crit independentista americà. El que va fer va ser prolongar les guerres que s'havien generalitzat des del sud –l'Argentina– fins al nord –Mèxic–, passant per gairebé tot el continent –la resta d'indrets, ja citats– sota domini imperial espanyol. Mai no va saber entendre ni calibrar el desig de llibertat americà.

La ceguesa del monarca l'incapacità per percebre que les antigues colònies no podien tornar enrere. Quan aquells territoris s'adonaren, el 1808, amb la desaparició del poder espanyol per la invasió francesa, que tenien a l'abast la

gran oportunitat, les proclamés a favor de la llibertat o directament les declaracions d'independència, per simbòliques que encara fossin, es convertiren una allau imparabile a partir de 1809. Però, per la seva enorme importància (territorial, política, econòmica i fins i tot sentimental per a molts espanyols) va ser la declaració formal de 1816 del Congrés dels diputats de les Províncies Unides reunit a la ciutat de San Miguel de Tucumán la que donà el cop de gràcia al Madrid imperial. Res no tornà a ser com havia estat, des d'aquell moment. A Madrid, però, Ferran VII volia que tot tornés enrere.

La independència dels territoris colonials espanyols a Amèrica com a conseqüència de les guerres de 1810-1825 fou també producte d'aquesta ceguesa política absoluta de la metròpoli. Entre les capes més il·lustrades i liberals espanyoles se sabia des de feia dècades que no es podia sostenir la ficció d'un imperi que a la pràctica era impossible de mantenir i controlar per les armes. Per tant, advocaven per solucions polítiques. En un famós document adreçat a Carles III el 1783, el comte d'Arana demanava una monarquia federal i advertia que "aquells naturals [americans] no estan contents i aspiren a la independència, sempre que se'ls presenti l'ocasió favorable". D'altres noms com el de l'economista i jurista Pedro Rodríguez de Campomanes o el del rellevant polític José Moñino y Redondo, més conegut per ser el comte de Floridablanca, entre més, intentaren fer entendre a la corona que continuar amb la mateixa actitud cap a les possessions americanes no només era injust sinó també contraproductiu. Però fer l'orella sorda fou la resposta.

Quan va acabar la guerra de 1810-1825 –o guerres, caldria dir, amb més precisió– Espanya es va quedar amb unes quantes despulls del que havia estat, des de tres segles abans, el seu vast imperi americà: Cuba, Santo Domingo i Puerto Rico. La resta s'havia alliberat. ●